

Što je kultura?

Barbarić, Damir

Source / Izvornik: **Vijenac, 2015, 563, 16 - 16**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:241130>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

GOVOR NA GLAVNOJ SKUPŠTINI MATICE HRVATSKE U ZAGREBU 19. RUJNA 2015.

Što je kultura?

Odavno smo navikli na to da je kulturi prikladno mjesto negdje u posljednjim trenucima dnevnika ili pak na margini margina dnevnih novina. Ali kultura je sve samo ne nešto rubno i sporedno u cjelini života. Ona je skrb za sam temelj smislena života kako svakog pojedinca tako i svake ljudske zajednice

DAMIR BARBARIĆ

Svi znamo osnovnu i prvenstvenu zadaću Matice hrvatske. Sastoji se u unapređivanju nacionalne kulture i u skrbi za nju. Pri osnivanju Matice, u samom začetku polaganju temelja za izgradnju moderne nacije na prosvjetiteljskim načelima, ta je zadaća još mogla biti shvaćena široko i gotovo sveobuhvatno. U nedostatku sveučilišta i akademije, tih pravih žarišta nacionalnog rada na obrazovanju i znanosti, kultura je uključivala i njihove zadaće. Slično je bilo i s umjetnošću, da se i ne govori o čestim, u danim okolnostima bez sumnje neophodnim djelatnim zahvatima u sferu političkog odlučivanja, čime je Matica višekratno zadužila Hrvatsku i s pravom stekla ugled koji se ne okrnjen održava do danas.

Dakako da je situacija danas bitno drukčija. Ne samo da je sadržaj Matičina djelovanja konačno doista, i to posve legitimno, ograničen na kulturu, nego ona tu zadaću dijeli – premda ne na ravnopravnoj materijalnoj osnovi – s donekle srodnim državnim ustanovama. Ministarstvo kulture i njegove različite ispostave, službeno zadužene za brigu oko kulture, ponese sviješću o svojoj golemoj važnosti Maticu najčešće ignoriraju, ili se pak zadovoljavaju time da joj godišnje ustupe skroman iznos porezom namaknutih sredstava, opihodeći se pritom spram nje kao spram bilo koje od gotovo neizmjerne množine udruga građana. No Matica je stara, žilava i strpljiva ustanova. Dostojanstvo joj ne dopušta kukati i žaliti se. Na takav odnos radije odgovara snaženjem i intenziviranjem svojih napora.

Međutim, za nas je ovdje najvažnije da se sve to zbiva na osnovi jedne neupitne pretpostavke, naime te da se pouzdano zna što je kultura. Odavno smo već navikli na to da joj je prikladno mjesto negdje u posljednjim trenucima središnjih dnevnih vijesti na nacionalnoj televiziji ili pak na margini margina dnevnih novina. Moja je teza, koju ovdje ne mogu primjereno utemeljiti i obrazložiti, da je ta pretpostavka iz temelja pogrešna i da se u Hrvatskoj, premda ne samo u njoj, zapravo ne zna što je kultura, ili, bolje rečeno, da se o njoj gaje sasvim iskrivljene predodžbe. Jer kultura je sve samo ne nešto rubno i sporedno u cjelini života. Najkraće kazano, ona je *skrb za sam temelj smislena života* kako svakog pojedinca tako i svake ljudske zajednice.

Odavno se izrugujemo gluposti i primitivnosti kojom su svojedobno gorljivi marksisti kulturu proglašavali pukom društvenom nadgradnjom, uveseljavajući sami sebe prilično blesavom dosjetkom kako se prvo mora jesti da bi se moglo misliti, pjevati ili slikati. Kao da bi samo to jedenje, ukoliko je ljudsko, a to znači u najmanju ruku religijskim kultom i ustaljenim običajem uljudbe uzvišeno nad pukom životinjsko žderanje, bilo moguće bez duboka, neiscrpiva vrela kulta i običaja, koje

uz ostalo označava izraz „kultura“? Kad smo se zajedno s drugim narodima dugo pritiskom i neljudskom ideologijom pohrlili baciti u naručje takozvanog slobodnog svijeta, nije bilo ni vremena ni volje razmišljati o tomu da i ideologija liberalnog kapitalizma, kao njegova osnova, s komunizmom, unatoč nedvojbeno golemim i nepremostivim razlikama, ipak dijeli jedno zajedničko temeljno uvjerenje, naime ono o bezuvjetnom i neupitnom prvenstvu materijalnog pred duhovnim. Danas, kad je čovječanstvo već gotovo posvuda po planetu ošamućeno bezbrojnim podražajima tržišnih promidžbi i djetinje ovisno o jeftinom hedonizmu koji se tim neprestanim nasrtanjem gotovo svakome uspio uvući pod kožu, kad je bez mnogo izgleda na izbjavljenje izloženo pogibelji kako pojedinačnog tako i zajedničkog dužničkog ropstva, u koje je, što više, neodgovorno i upravo zločinački uvuklo i neuduzne buduće naraštaje, krajnji je čas da se ta naoko neupitna dogma konačno smireno i trijezno, ali i odlučno stavi u pitanje.

Kultura nije „event“

Oni koji sami tvore kulturu, bolje rečeno koji je žive, dakle duhovni tražitelji i stvaratelji, ne daju se prevariti. Dobro znaju da kultura nije ni puka zabava ni atrakcija ni spektakl ni „event“, te da nije tek naknadni i u biti suvišni ukras takozvanog stvarnog života, već da s tim stoji upravo obrnuto. Jer taj „stvarni“ život, da bi se uopće mogao bilo kamo kretati, usmjerevati i orijentirati, da bi uopće imao svijesti o sebi i znao sebi protumačiti i odrediti što hoće, a što neće, nužno treba neki svagda prethodni vidokrug i obzor smisla, kao i njemu pripadnu hijerarhijski uređenu ljestvicu vrijednosti, takozvanih vrednota. Ogleđajmo samo jedan primjer. Da se hoće i mora mnogo i uvijek sve više proizvoditi i uvijek sve više trošiti, to ži-

Nije sve naše ujedno i dobro. Od onoga što je bilo i jest naše važnije je ono veliko i dobro što nas iz budućnosti poziva da jednom postane našim

votu nije nužno ni po prirodi svojstveno, nego je to nalog koji mu je jednom došao tako reći izvana, iz okružja u kojem se tek začinju i postavljaju svi bitni ciljevi i svrhe, kao i najviše vrijednosti koje su u njima oživotvorene. A u to okružje ne dopire ni proizvodnja ni potrošnja, jednako tako ni ikakva znanost, jer ono je od svega toga mnogo dublje i izvornije. To je okružje slobodna duhovnog stvaranja, koje se barem donekle prikladno označava imenom „kulture“. Samo iz njega i samo po njemu svaka djelatnost realnog života ima svoj smisao te je ovako ili onako smještena na ljestvici životnih vrijednosti.

Ako to i ne može posve razgovijetno spoznati, a još manje jasno i jednoznačno izreći, svaki pravi duhovni stvaratelj, bio on umjetnik, svećenik, učitelj ili mislilac, u dubini duše je svjestan toga da je svojim djelom i djelovanjem blizak samom iskonu smislena ljudskog života i da u svojoj slobodi uistinu samo njemu služi. Izokrenutom slikom koju svijet već odavno o tom odnosu ima i sustavno je dalje gradi on može biti zbunjen, zgrožen ili sasvim obehtrabren, ali nikad doista uvjeren u ono protiv čega se buni i ustaje sva njegova egzistencija. Jer ona i bez jasne svijesti dobro zna da je kultura marno i samozatajno njegovanje temelja smislena ljudskog života i strastveno zalaganje za njegov rast i cvjetanje.

Nije tu slučajno naglasak upravo na rastu, na djelatnoj upućenosti spram budućnosti i onoga budućeg. Snaga Matice hrvatske, kao i

Damir Barbarić

Snimio Mirko Cvjetko

svakog žarišta kulture, pokazat će se najviše u njezinoj sposobnosti da ocrtava osnovne i najviše ciljeve kojima treba biti usmjerena duhovna energija nacije i da ih učini prihvatljivima i poželjnim najširem građanstvu. Stoga i njezino brižno sabiranje, čuvanje i njegovanje svakovrsnih spomenika nacionalne prošlosti svoj puni smisao dobiva samo ako ne zastrani u antikvarnu pasiju i opsesiju svim i svačim samo pod jednim uvjetom, naime da je „naše“. Takva utonulost u prošlost, koliko god bila zaslužna, a na svoj način i potrebna, svagda je izložena opasnosti da nam podsiječe plodotvornu snagu živog sudjelovanja u sadašnjem i, što je još gore, djelatne izgradnje budućeg. Nije sve naše ujedno i dobro. Od onoga što je bilo i jest naše važnije je ono veliko i dobro što nas iz budućnosti poziva da jednom postane našim. Njegovanje znanja o prošlom mora biti u službi buđenja strastvenih čežnji i nada bremenitih budućnošću.

Kultura kao prava politika

Ali jesmo li takvim shvaćanjem kulture i nehotice širom otvorili vrata elitističkom zanemarivanju stvarnog života i njegovih mnogostrukih izazova i problema? Zagovaramo li pod imenom kulture naposljetku ipak tek navodno uzvišenu „sjajnu“ izolaciju, čije zazivanje budućnosti zapravo nije drugo do defetistički bijeg pred svijetom i životom te pokušaj uzmicanja pred odgovornošću djelatnog oblikovanja sadašnjosti?

Odgovor na ova i slična pitanja – prihvatimo li da su plod istinske zabrinutosti, a ne tek oholosti naoko pokroviteljskog sveznanja – mora u razmatranje unijeti drevno razlikovanje koje od samih početaka za nas duhovno obvezujuće povijesne predaje zapadnoga svijeta vodi i bitno usmjerava njegovu cjelokupnu političku misao. Mislim na razlikovanje između života i *dobrog* života. Nije isto naprosto živjeti i dobro živjeti. Ovo drugo, čega je mutni trag sjećanja sadržan u još danas ponegdje prizivanom „kvalitetnom životu“, pretpostavlja uz ostalo mnogo odricanja, strogosti u izgradnji i oblikovanju sama sebe i narodne i društvene zajednice u kojoj se obitava, neumornog nastojanja za tim da se postaje sve boljim i vrsnijim. U začetku naše zapadnjačke kulture takvo se nastojanje nazivalo „odgajanjem“ (*paideia*) i shvaćalo kao prva i najviša zadaća pravog političara.

U tom je smislu kultura kako je ovdje određujem, naime kao duhovna, stvaralačka skrb za temelj smislena života, uistinu prava ili bitna politika, o kojoj jedva da išta mogu slutiti oni koji se daju obmanuti današnjom karikaturnom politike, koja je, ako ne služi najvulgarnijem zadovoljenju sebičnih žudnji i potreba, ili pak sujetne pohlepe za moći i vladanjem, u

najboljem slučaju razmjerno uvažena i dobro plaćena služba interesima nadnacionalnih kapitalističkih korporacija. Zahtijevati od kulture da bude politički angažirana znači htjeti je poniziti do sudjelovanja u prozirnog igrokazu što ga režira takva prividna politika. Kulturi svojstvena prava političnost, slabom oku skrivena, mnogo je dublja i dalekosežnija. Ona ne haje za nametljive, prividno neodgovorne zahtjeve svakodnevnice, nego se, duga daha i postojane volje, smireno sabire na ono bitno.

Velike nacije spremno uče

Traži li se pouzdan znak raspoznavanja takve kulture, najprije će ga se naći u stalnoj, neutaživoj i nesustajućoj spremnosti na učenje. Solon, jedan od sedam grčkih mudraca, koji je svojim odvažnim zakonodavstvom položio temelje grčke, pa onda i sve kasnije demokracije, kazao je o sebi stihom jedne očito veoma kasne pjesme: *gerásko d' aiei pollá didaskómēnos*, što bismo mogli otprilike ovako prevesti: „Premda bivam starijim, stalno mnogo toga učim.“ I iz same te izreke o učenju treba učiti. Učenje nije pukom zadovoljavanjem trenutačne radoznalosti, koja i tako odmah zaboravlja navodno naučeno te se okreće novom podražaju. Ono nije ni napor kojem se jednom, uglavnom u mladosti, na neko vrijeme izlažemo, da bismo na time stečenoj osnovi dalje nesmetano uživali u lagodnosti trajno osigurane egzistencije. Učenje nije sredstvo; ono je cilj i svrha. *Živjeti dobro znači učiti*. Život je smislen i unutarnje bogat jedino ako je budna otvorenost za susretanje s istinski novim, za stjecanje iskustva te obnavljanje i preporadanje sebe u tom susretu. Tom i takvom životu s pravom se smije pridati visoko ime „kulture“. Nacije koje su izrasle do povijesno velikih i odlučujućih postigle su to ponajprije otvorenosti za druge i drugo te spremnošću na bitno učenje. I one takozvane male, kojima nedostaju ostali uvjeti neophodni za povijesnu važnost i veličinu, mogu steći ugled i povijesni značaj pokažu li se spremnima i sposobnima za pravo učenje.

Dakako, takva vrsta življenja, koja zahtijeva mnogostruke napore i odricanja, snagu volje i ustrajnost, nikad ne može biti svojstvena većini ljudi u jednom narodu. Dovoljno je, međutim, da je ona u zajednici cijenjena i priznata kao ono vrijedno i uzorito te da ne biva potiskivana i sustavno zanemarivana u ime lakših, bližih i naoko važnijih ciljeva i vrednota. Tad u narodu cvjeta kultura, a s njom i krepost i pravo bogatstvo naroda, ne nužno ono Adama Smitha.

Može li Matica hrvatska u našoj domovini biti onim mjestom gdje se usuglašenim naporima duha živi, njeguje i stvara upravo takva kultura? Mislim da može, ostane li kao i dosad oslonjena na entuzijazam koji je nosi i koji brojne odjele njezine središnje povezuje s nadaleko razgranatim ograncima, na širinu i slojevitost svojega članstva i na duh prave demokratičnosti koji prijateljski prožima odnose među članovima. A tako se skrbeći o kulturi najbolje će udovoljavati svojoj prvoj i najvišoj zadaći da duh domovine ne samo čuva i štiti nego ga i čini uvijek sve boljim. Jer domovina – dopustite da zaključno citiram riječi iz nadahnutoga predsjedničkog govora Igora Zidića na Glavnoj skupštini Matice u Osijeku prije nešto više od tri godine – „nije samo teritorij, nego i misao; nego i arhitektura na tome tlu, nego i kip, skladba, pjesma, roman, komedija i drama te, ponajprije, naš lijepi i bogati jezik – djelo narodnog genija, što su ga stoljećima čuvali, razvijali i njegovali narodu i zavičaju odani školovani njegovi izdanci: pisci, jezikoslovci, učitelji, leksikografi, učenjaci struka različitih. Domovinu [...] treba čitati i pročitati. Onda zbori jače i krijepi uvjerljivije.“